

ARZENIDOVÁ MINERALIZACE RYCHLEBSKÝCH HORÁCH A STAROMĚSTSKÉ VRCHOVINĚ

Cílem projektu předloženého projektu MŽP v Praze je přehodnocení oblastí známých výskytů arzenového zrudnění v Rychlebských horách a Staroměstské vrchovině, tj. od Bílé Vody (na státní hranici České republiky s Polskem) až k Bušínu (jižně od Rudy nad Moravou), v oblastech starých těžeb, příp. geologického průzkumu v rámci vyhledávání As-(Au) rud, příp. rud Sb-As, a to na vymezení oblastí kontaminace As a Sb.

Na základě publikovaných dat z těžeb arzenových rud, příp. rud s obsahem As, provozu arzenové hutě v Javorníku, jakož i dat z ložiskově-průzkumných prací, je zřejmé, že tento toxický stopový kontaminant se bude v uvedené oblasti vyskytovat ve větší míře, než bylo dosud předpokládáno.

Čurda J. et al. (in Müller V., edit. 2003) uvádí na mapových listech 14-21 Travná, 04-43 Bílý Potok a 04-44 Javorník místy anomální koncentrace As v povrchových tocích.

Ojedinelá analytická data, získaná při komplexních rozborech podzemních vod v Rychlebských horách a Staroměstské vrchovině (Tišnovská V., z pozůstalosti), vykazují také zvýšený obsah As.

Výstupem geologického úkolu bude závěrečná zpráva, obsahující zjištěné výsledky, jako základní informace o rozsahu zvýšených koncentrací rizikových prvků přírodního i antropogenního původu v dané oblasti, a dále mapové a grafické přílohy v nezbytném rozsahu.

Výsledky projektu poslouží pracovníkům státní správy a samosprávy při řešení otázek ochrany přírody, územního plánování, revitalizace krajiny, vyhodnocování starých ekologických zátěží, posouzení zdravotního rizika na obyvatelstvo apod.

Rychlebské hory

Západně od ramzovské linie je známa řada výskytů a ložiskových akumulací, kde vystupuje arzen jako vůdčí nebo hlavní prvek v minerálních paragenezích žilných nebo žilníkových útvarů (Fojt B., Kopa D., Skácel J. 1977):

- a) ložiska a výskyty 5-ti prvkové formace (Zálesí, Horní Hoštice – Jelen, Bílá Voda);
- b) výskyty arzenopyritu jako doprovodného minerálu Sb-mineralizace (Hynčice pod Sušinou a Jakubovice u Štítů);
- c) výskyty arzenopyritu jako převládající složky na křemenných žilách (Javorník – Horní Fořt, Javorník – Totenkoppe, Horní Hoštice).

1. Bílá Voda

Na šachtách (u státní hranice s Polskem) byly v r. 1936 vyraženy 2 šachtice (35 a 45 m hluboké) za účelem zjištění pokračování Au-As zrudnění ložiska Černé

štoly ze Zloteho Stoku (Kruťa T. 1973). Arzenopyrit byl popsán z haldy s mramory, hadci a fylity.

Dále Kruťa T. (l.c.) uvádí erytrin a rammelsbergit z průzkumných prací na uran nad pravým břehem Bílého potoka, naproti zámku.

Výskyty v Bílé Vodě souvisí s doly ve **Zloteh Stoku** (Reichenstein, Rychleby). Hlavní rudou zde je löllingit a arzenopyrit, které jsou také významnými nositeli zlata. Největší sláva hornického města byla v 16. století, kdy zde bylo 145 dolů (Mikoš T. et al. 2009). V letech 1544-47 zde byla i mincovna (Kruťa T. 1959).

2. Horní Hoštice

Nedaleko kóty 443,7 m n. m. tři nevelké jámy. Dále šachtice s odvalem asi 1 km Z od hoštické hájovny.

Zrudnění je situováno ve sněžnických rulách. Popis křemenné žíly s arzenopyritem podává Fojt B., Kopa D., Skácel J. (1978).

Dalším výskytem je kóta Jelen 701,8 m n. m., situovaná Z od obce. Tato byla v období 1954 - 1962 předmětem těžby U-rud (Martaus S. 2007). Fojt B. et al. (1971) zde vymezil 3 mineralizační stadia, z toho jedno jako arzenidové.

Kruťa T. (1973) uvádí arzenopyrit, erytrin, kobaltin, nikelín, rammelsbergit, safflorit, skorodit a skutterudit, Martaus A. (l.c.) připojuje další minerály.

3. Javorník – Totenkoppe, 367,6 m n. m.

Severně od Javorníku, poblíž lomu na hadec, na kótě Totenkoppe, zachován malý jámový lůmek. Výskyt As-rud se nalézá cca 300 m severně v pararulách, v blízkosti kontaktu s amfibolity.

Zevrubný mineralogický popis podává Fojt B., Kopa D., Skácel J. (1978).

4. Javorník - Horní Fořt

Ložisko bylo těženo štolou Melchior (dříve důl Božího požehnání), která byla ražena v roce 1852. Při těžbě se často narazilo na důlní díla ze 16. století (Kruťa T. 1973). 1853 zde firma W. Güttler and Co. z Rychleb (Reichensteinu) vytěžila 140 tun As-rud. 1855 bylo objeveno několik vydatných žil. V tomto období byla postavena huť (Realgarhütte), která pracovala do r. 1865. V době největšího provozu zaměstnávaly doly 99 horníků, 1 důlního, 1 inspektora, 13 rozdružovačů rudy s mistrem, 2 topiče u arzenových pecí, 1 mleče arzenové moučky a 18 lidí v provozovnách.

V Moravském zemském muzeu jsou z tohoto období uloženy ukázky As-zrudnění.

Kruťa T. (l.c.) uvádí arzenopyrit, skorodit a symplezit.

Zevrubný popis podává Fojt B., Kopa D., Skácel J. (1978).

5. Zálesí

Bylo objeveno emanačním průzkumem v roce 1957. Podle ústního sdělení J. Skácela měl ve své sbírce již z období 1. republiky odsud F. Kiegler smolinec. Historii těžby, která byla ukončena v roce 1968, podává Janata M., Zachař Z. (2007).

Oblast je tvořena pestrým komplexem metamorfovaných hornin travensko-landeckého pásma stróňské skupiny v nadloží ortorul sněžnické skupiny. Vlastní zrudnění se nachází v komplexu hornin stróňské skupiny (Sejkora J., Pauliš P., Škoda R. 2007).

Ložisko je řazeno k pětivrzkové formaci. Zrudnění je vyvinuto v podobě pravých subparalelních žil, méně jako hydrotermálně metasomatická tělesa.

Primární mineralizace je tvořena třemi stadii: uraninitovým, arsenidovým a sulfidickým (mj. Tenčík I. 1962).

Mineralogii se v minulosti zabýval zejména Kruťa T. (1973), Fojt B. (publikace již od 50-tých let) a Sejkora J., Pauliš P., Škoda R. (l. c.).

Staroměstská vrchovina

6. Hynčice pod Sušinou

Ložisko se vyskytuje cca 2,5 km ZJZ od Starého Města pod Sněžníkem, na západním svahu Mlýnského vrchu. Pokusy o těžbu zde probíhaly zřejmě již od středověku do počátku 1. svět. války. V letech 1955-56 průzkum ČMPR Rýmařov vyzmáhal obě štoly, odvrtil dva vrty a provedl metalometrický výzkum.

Výskyt As-Sb rud je vázán na strmou příčnou zlomovou strukturu ZJZ-VSV směru.

Kretschmer F. (1898) popisuje okolní horninu jako ofikalcit, pozdější autoři jako amfibolit.

Fojt B., Kopa D., Skácel J. (1977) popisují zevrubně antimonit a arzenopyrit, a dále galenit, sfalerit, pyrit a berthierit. Burkart E. (1953) uvádí linneit, löllingit, nikelin, smaltin a ullmanit.

7. Jakubovice u Štítů

Výskyt As-Sb rud se nalézá SV od obce Jakubovice u Štítů, v trati Na šachtách. Byl objeven kolem roku 1930 a zkoumán v roce 1957 ČMPR Rýmařov (metalometrie, ražba štoly).

Výskyt As-Sb rud je lokalizován v blízkosti kontaktu tonalitů s amfibolity.

Čabla V., Fojt B., Kopa D., Skácel J. (1977) popisují zevrubně berthierit, antimonit, arzenopyrit a pyrit, méně se vyskytuje sfalerit, galenit a chalkopyrit.

V současné době neprobíhá těžba na žádném z uvedených ložisek.

Literatura:

Bouška V. et al. (1980): Geochemie. – 555 str., Academia Praha

Burkart E. (1953): Moravské nerosty a jejich literatura. Mährens Minerale und ihre Literatur. – 1003 str., Naklad. ČSAV Praha

Čabla V., Fojt B., Kopa D., Skácel J. (1977): Paragenetická studie As-Sb asociace ve staroměstských pásmech II. Jakubovice u Štítů. - Čas. Slez. Muz., A, 26, 115 – 128. - Opava

Doušová B. (1993): Základní mechanismy transportu As mezi jednotlivými složkami jeho biogeochemického cyklu. – Bull. České geol. spol., I, 1-2, 48 – 53. - Praha

Fojt B. et al. (1971): Mineralogický a geochemický výzkum rudních ložisek a drobných výskytů kyzů a rud barevných kovů v oblasti východních a středních Sudet.

Ložiska Zálesí u Javorníka – Horní Hoštice – Bílá Voda – Lesní Čtvrť. – výzkumný úkol III-2-5/5. – Brno

Fojt B., Kopa D., Skácel J. (1977): Paragenetická studie As-Sb asociace ve staroměstských pásmech I. Hynčice pod Sušinou. – Čas. Slez. Muz., A, 26, 1 – 20. - Opava

Fojt B., Kopa D., Skácel J. (1978): Paragenetická studie As-Pb-Zn asociací v okolí Javorníku ve Slezsku. – Scripta Fac. Sci. Natur. UJEP Brun., Geo 1, 27 - 56. - Brno

Hranáč P. et al. (2007): Sledování nadlimitních koncentrací anorganických látek přírodního původu v horninách a produktech jejich zvětrávání. ZZ. – 24 str., Geomin družstvo Jihlava (P119368)

Janata M., Zachař Z. (2007): Javornický uran – historie průzkumu a těžby uranu v Rychlebských horách 1957 – 1968. – 96 str., FORT print Dvůr Králové nad Labem

Jílek V. (1987): Mokrsko - geomedicínská studie. – Nerostné suroviny, 3 – 4, 16 – 67. – Kutná Hora

Jirkovský R. (1951): Zpráva o chemickém výzkumu a měření radioaktivity horských pramenů oblasti Lázní Jeseníku. – Přírodověd. Sbor. Ostravského Kraje, 12, 1, 3 - 20. - Opava

Jirkovský R. (1953): Minerální prameny ve Slezsku. – Přírodověd. Sbor. Ostravského Kraje, 14, 1 – 2, 1 - 78. - Opava

Kretschmer F. (1897): Die Graphitablagerung bei Mähr.-Altstadt-Goldenstein. - Jahrb. d. geolog. Reichs.-Aust., Bd. 47, p. 21. - Wien

Krkavec F. a kol. (1959): Rychlebské hory. Sborník prací o přírodních poměrech. – 328 str., Krajské nakladatelství v Ostravě

Kruťa T. (1948): Nerostopisné poměry Opavského Slezska. – Slezská knihovna, 11, 55 str. - Opava

Kruťa T. (1973): Slezské nerosty a jejich literatura. – 414 str., Moravské muzeum v Brně

Martaus A. (2007): Uranové ložisko Jelení vrch u Horních Hoštic v Rychlebských horách. – Minerál, XV, 6, 492 – 496. – České Budějovice

Mikoś T. et al. (2009): Złoty Stok. Najstarszy ośrodek górnictwo-hutniczny w Polsce. – 345 str., Kraków

Müller V., edit. (2003): Vysvětlivky k souboru geologických a ekologických účelových map přírodních zdrojů listy 04-43 Bílý Potok, 04-44 Javorník, 14-21 Travná, 14-22 Jeseník M 1 : 50.000. – 80 str., ČGÚ Praha

Pitter R. (1999): Hydrochemie. – 568 str., VŠCHT Praha

Sejkora J., Pauliš P., Škoda R. (2007): Uranové ložisko Zálesí v Rychlebských horách. – Minerál XV, 4, 305 – 328. – České Budějovice

Tenčík I. (1962): Strukturně geologická, mineralogická a petrografická studie 13. žíly ložiska Zálesí u Javorníka. – Dipl. práce MU v Brně

Tišnovská V. (1964): Předběžné výsledky hydrochemického průzkumu na akci Orlická klenba. – Materiály ze IV. oblast. geolog. konference na Rejvíze, 75 – 80. – Geologický průzkum Zlaté Hory

Tišnovský Z. (1964): Hydrochemický výzkum a jeho význam pro řízení prospekce. - Materiály ze IV. oblast. geolog. konference na Rejvíze, 24 – 80. – Geologický průzkum Zlaté Hory

Trebichavský J., Zýka V. (1988): Etiologie rakoviny a chemické karcinogeny. - Nerostné suroviny, 1 – 2, 109. – Kutná Hora

Zýka V. (1977): Vliv hornické a hutnické činnosti na chemické složení přirozené vegetace a kulturních rostlin v Kutné Hoře. – Sbor. geol. věd, Ř. TG, 14, 83 – 110. - Praha

Integrovaný registr znečištění (2008) - 40 str., MŽP Praha

Vyhláška č. 369/2004 Sb., o projektování, provádění a vyhodnocování geologických prací, oznamování rizikových geofaktorů a o postupu při výpočtu zásob výhradních ložisek (příloha č. 9)